

POETIKA SRETNOG KRAJA

MARTINA PETRANOVIĆ

Sanja Nikčević:
*Afirmativna američka drama
ili živjeli Puritanci,*
Hrvatski centar ITI-UNESCO,
Zagreb, 2003.

PREMIJERE

RAZGOVOR

FESTIVALI

VOX

HISTRIONIS

AKTUALNOSTI

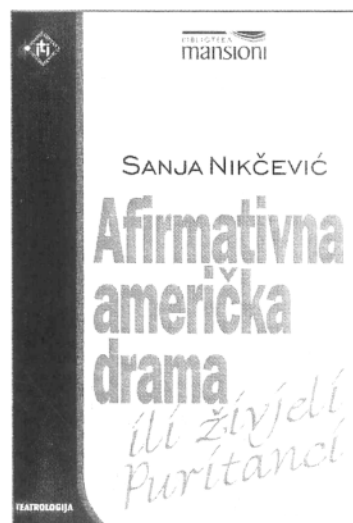
TEORIJA

NOVE KNJIGE

SJEĆANJA

DRAMA

Teatrološka biblioteka "Mansioni" Hrvatskoga centra ITI-UNESCO dočekala je eto i trideseti, jubilarni naslov, što za tako usko profiliranu i tržišno ograničenu nakladničku cjelinu doista nije samo usputan podatak. Okolnosti izlaska knjige *Afirmativna američka drama ili živjeli Puritanci* tim su sretnije što je utemeljiteljica i glavna urednica ove skoro desetljeće prisutne biblioteke, Sanja Nikčević, u jednoj od *postaja* napokon objelodanila i svoje djelo. *Afirmativna američka drama* rezultat je autoričina dugogodišnjeg bavljenja američkom dramom koje svoje korijene vuče još od, kako sama rado ističe, jednoga kolegija na posljediplomskome studiju književnosti odslušanog sredinom osamdesetih godina prošloga stoljeća. Kolegij je vodio Boris Senker, na popisu obvezne literature stajalo je kojih sedamdesetak drama, a marljivoj se postdiplomantici tijekom čitanja nametnuo cio niz pitanja na koja je svakako i bez odgađanja valjalo odgovoriti. Ostalo je, mogli bismo reći, povijest... Već 1993. Nikčević je obranila magistarski rad o subverzivnosti američke drame i godinu dana

poslije objavila *Subverzivnu američku dramu ili simpatiju za losere* u biblioteci Val riječkoga Centra društvenih djelatnosti mladih. Uz to je organizirala *Tjedan američke drame* u Zagrebu te uredila i predgovorom popratila Antologiju američke drame u izdanju AGM-a, a u nekoliko je navrata svoja istraživanja provodila i "preko bare". Ova je posljednja knjiga u stvari ponešto izmijenjena i dopunjena verzija autoričine doktorske disertacije o afirmativnome polu američke realističke drame koju je obranila 1998. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Time, međutim, njezin interes, a napose tetralogijski zamišljen cilj postavljen još u *loserima*, nije ispunjen do kraja.

Tko god je dosad imao u rukama *Subverzivnu američku dramu* ili barem *Antologiju* u kojoj su predstavljeni najznačajniji pisci subverzivnoga pravca, zna o čemu je riječ. U navedenim je djelima Nikčević provela potpuno novu i osebujnu klasifikaciju američke drame. Dok su prijašnji kriteriji razdiobe bili ili subjektivne (u smislu vrednovanja) ili mehaničke (u smislu generacijskih, ka-

zališnih, žanrovskih i inih podjela) naravi, ona je svoju klasifikaciju američke drame zasnovala na načelu svojstvenom samoj drami, to jest na odnosu koji američka drama gaji prema Američkome snu. Potonji je pritom shvaćen kao temeljni mit koji pokreće i određuje američko društvo. Primjenom toga načela Nikčević utvrđuje postojanje dvaju osnovnih tendencija unutar američke drame – one realističke i dominantnije, i one metaforičke i ne toliko izražene, a ni popularne. Realistička tendencija prikazuje stvarnost i dijeli se na afirmativni i subverzivni pravac, a metaforička se odlikuje namjernim odmakom od stvarnosti i dijeli se na teatar apsurdna i tzv. *Shepard-line*. Početni plan autorice – četiri pravca, četiri knjige – sada je već razvidan, a i do pola realiziran. Budući da se autorica fenomenom metaforičke tendencije još nije detaljnije pozabavila (konačno bismo očitovanje o toj temi mogli očekivati u trećoj i četvrtoj knjizi tetralogije), pojedini su elementi klasifikacije ostali otvorenima pa je, primjerice, prvotan naziv *Shepard-line* u međuvremenu zamijenjen adekvatnijim terminom nad-realna drama.

Razrješavanjem ovakvih i sličnih začkoljica te izlaganjem osnovnih pretpostavki rada bavi se prvi dio knjige. Budući da preoceanska proučavanja domaće drame pate od kroničnog nedostatka teorije (dominiraju povijesni i kritički pristupi) i budući da je domaća drama zanemarena kao literarna forma uopće, ovim joj se radom pokušava pristupiti upravo s teorijskoga staništa. Korpus od stotinjak drama odabran je prema jasno definiranim kriterijima. Pod potvrdom struke podrazumijeva se da je uvršteno djelo dobilo uvažene nagrade ili da je objavljeno u nekoj od uglednih edicija, dok se pod potvrdom publike misli na broj izvedbi i utržak na blagajni. Pregled i kontekstualiziranje najcjenjenijih nagrada, edicija ili različitih kritičkih stavova, ali i ne manje važni popratni “štikleci” o američkom kazališnom životu, uvelike pridonose našem razumijevanju američke drame i kazališta uopće.

Upravo su zapanjujući razmjeri prešućivanja, omalovažavanja i nijekanja legitimiteta afirmativne drame od kritike koja se nikako ne može pomiriti s konceptom sretnoga ishoda te tako napisanim dramama odriče svaku vrijednost i otpisuje ih kao *lagane, površne, ne-realne*. Razlog tomu treba tražiti u općevažećem uvjerenju američkih kritičara da je vrijedan jedino subverzivan pristup stvarnosti. Pisci afirmativne drame stoga se podcjenjuju, pa i agresivno napadaju ili krste označ-

nicom *zanatlija*, dok je titula *umjetnika* rezervirana tek za autore subverzivne drame kao što su Albee, Inge, Mamet, Miller, M. Norman, O'Neill, Rabe, Shepard, Williams. Ne znam koliko je uopće potrebno isticati da je traženje novog O'Neilla koji će izraziti srž američkoga društva opsesivna zvijezda vodilja američke kritike. U svojoj su zaslijepljenosti kritičari išli toliko daleko da su, primjerice, u *Stroju za zbrajanje* E. Ricea pronalazili odjeke apsurdna svojstvenog *Čelavoj pjevačici* E. Ionesca, zaboravljajući pripomenuti kako ova dva teksta dijeli trideset godina. U korist Riceova! No sve je to samo jedna strana medalje, jer, kako znamo, publika voli gledati afirmativne komade i hrli u kazalište kada su na repertoaru. Stoga upravo ovakav tip drame dominira Broadwayem. Potrebu publike za afirmativnom dramom – koja s njom dijeli identičan svjetonazor – možda najbolje ilustrira primjer *Našega grada* T. Wildera koji se kontinuirano izvodi, bilo na profesionalnim, amaterskim ili srednjoškolskim pozornicama.

Za razliku od antididaktične, ateističke i pesimistične subverzivne drame koja negira funkcioniranje američkoga sna i prikazuje likove gubitnika, didaktična, religiozna i optimistična afirmativna drama potvrđuje američki san i prikazuje junake koji uspijevaju u svojim namirama. Ono što uvelike iznenađuje, s obzirom da ipak govorimo o Americi, jest činjenica da uspjeti u afirmativnoj drami ne znači obogatiti se ili steći ugled, položaj i moć u društvu. Dapače, osnovne vrijednosti koje ova drama proklamira jesu pomirenje junaka sa sobom i s okolinom te ostvarivanje sklada sa sobom i okolinom. Nesrazmjer između očekivanog i pronađenog otvorio je prostor za ulazak Puritanaca u igru. U potrazi za izvorima spomenutih vrijednosti, Nikčević je korijene američkoga sna pronašla u puritanskome svjetonazoru, ponajprije u “teoriji saveza” i “Jobovu načelu”. Dovodeći u vezu temeljne puritanske vrijednosti – prihvaćanje sebe, prihvaćanje drugoga i prihvaćanje društva – s neotudivim pravima svakog čovjeka onako kako se ona navode u *Deklaraciji nezavisnosti* – životom, slobodom i potragom za srećom – autorica izvodi tri pravca afirmativne drame. Prvi je pravac nazvan Pravo na život ili prihvaćanje sebe, drugi Pravo na sreću ili prihvaćanje drugoga, a treći Pravo na slobodu ili prihvaćanje društva.

Iscrpnj analizi pisaca i poglavito djela prvih dvaju pravaca afirmativne drame posvećen je drugi dio knjige. Pored rodonačelnika afirmativne drame Thorntona Wildera, među najutjecajnije autore spadaju Gardner,

Gibson, B. Henely, Kaufman, McNally, Rice, Simon... Imajući, međutim, u vidu žanrovsku raznolikost afirmativne drame, Nikčević se ograničava samo na proučavanje obiteljske drame i komedije, a kako u trećem pravcu dominiraju neki drugi žanrovi, poput krimića i znanstvene fantastike, analiza toga pravca izostaje, što je možda i najveći nedostatak knjige. Analize djela, o kojima uglavnom znamo vrlo malo i nedovoljno, zastavljaju se na proučavanju prve tri Aristotelove kategorije, fabule, karaktera i misli. Provedene su temeljito, opsežno i precizno, premda bi se autorici mogao prigovoriti stanoviti nedostatak kritičkoga odnosa prema dramama kojih se dotiče. Budući da istraživanje obuhvaća gotovo cijelo 20. stoljeće, točnije, razdoblje od dvadesetih do osamdesetih, bilo je zanimljivo vidjeti koje je promjene afirmativna drama otpjela tijekom godina. Kada se afirmativni pravac uspostavljao, drame su bile programatske, ratnih četrdesetih dramski svjetovi potvrđuju smisao života ratu usprkos, pedesete se bave odrastanjem i prihvaćanjem "drukčijih", šezdesetih se granice "normalnosti" pomiču još i dalje... Iako devedesete ne pripadaju u zadani okvir rada, Nikčević ih ipak sasvim ne zaobilazi, a pokazalo se da afirmativna drama u devedesetima problematizira prihvaćanje korijena i pomirenja s prošlosti. Stoga i ne čudi da je jedan od glavnih hitova devedesetih Hwangovo *Zlatno dijete*. Nadalje, Nikčević smatra da je WASP model Američkoga sna, dakle model koji je bio dominantan sve do osamdesetih, aktivan još i danas, samo što djeluje znatno suptilnije i obazrivije s obzirom na učinjene iskorake društva prema multikulturalnosti i političkoj korektnosti. Doduše, u jednome segmentu afirmativna drama od samog početka ostaje nepromijenjena. U potpunosti afirmira brak, a ženu mjeri puritanskim normama. Žena je u prvome redu kći, supruga ili majka, a sfera njezina djelovanja limitirana je kvadraturom njezina doma. Nikčević ovu temu obrađuje tek usput, ali ne zato što je nije proučila dovoljno detaljno, nego zato što je u svome istraživanju nakupila građu dostatnu za još jednu knjigu. Stoga prije nastavka tetralogije možemo očekivati i ukoričenje njezinih spoznaja o položaju žene u afirmativnoj drami. A kad smo već kod planova za budućnost, zgodno bi bilo priču o afirmativnoj dami zaokružiti kakvom antologijom reprezentativnih afirmativnih komada, kao što je to bio slučaj sa subverzivnom dramom.

Treći dio knjige sastoji se od nekoliko skupina izuzetno vrijednih priloga. To su ponajprije popisi afirmativnih drama i literatura o američkoj drami te popis afirmativnih drama izvedenih na hrvatskim pozornicama. Vrijedi napomenuti da su analizirane drame (a na popisu ih je navedeno točno 116) predstavljene i izvornim i prevedenim naslovom, godinom nastanka i/ili premijere, dominantnom temom, brojem izvedbi, pregledom važnijih edicija u koje je drama uvrštena te osvojenih nagrada ili nominacija za nagrade. Nas koji izvedbe mjerimo uglavnom dvoznamenkastim brojevima vjerojatno će zapanjiti vrtoglave brojke poput 1530 izvedbi komedije *Bosonogi u parku* N. Simona, kojom se, uzgred rečeno, proslavio Robert Redford. Popis pak izvedbi na hrvatskim pozornicama dobar je pokazatelj recepcije afirmativne drame kod nas. Bacimo li pogled na nj, uvjerit ćemo se u svojedobnu popularnost komada poput *Sedam godina vjernosti* ili *Draga Ruth!*. Potonji je, primjerice, sa svega nekoliko godina zakašnjenja u odnosu na Ameriku, unutar samo četiri godine (od 1951. do 1954.) izveden u desetak postava i to diljem Hrvatske, od Osijeka i Virovitice preko Bjelovara i Zagreba do Rijeke, Splita i Dubrovnika. Kad se usporedi broj u nas izvedenih komada (dvadesetak) i onih koji još čekaju svoju hrvatsku praizvedbu (gotovo stotinu), nema sumnje da bi kazališta imala što odabrati. Međutim, na temelju popisa jednako tako mogli bismo zaključiti da egzemplarna drama afirmativnoga pravca, *Naš grad*, u Hrvatskoj dosada nije izvedena, što sasvim ne odgovara istini, jer ga je godine 1954. pod redateljskom palicom Bogdana Jerkovića izvelo Studentsko kazalište "Ivan Goran Kovačić". U radu je preveden i niz relevantnih citata iz stručne literature i ulomaka iz dramskih djela, što je vrlo zahtjevan, ali i te kako koristan i odlično obavljen posao, premda se mjestimice osjeća da bi *Afirmativnoj drami* dobro došla malo "tvrđa" lektura i revizija pojedinih prijevoda. No to i nije toliko važno, jer je *Afirmativna američka drama* zanimljiva, čitka i nadasve informativna knjiga koja na najbolji mogući način obogaćuje i izoštrava hrvatsku sliku o kazališnome životu Amerike. S obzirom da se u knjizi opisuje i/ili spominje velik broj drama, moguće je da će kakav hrvatski kazalištarac u njoj pronaći poticaj ili osnovu za neku buduću kazališnu predstavu. Bio bi to kraj dostojan afirmativne drame.

PREMIJERE

RAZGOVOR

FESTIVALI

VOX

HISTRIONIS

AKTUALNOSTI

TEORUA

NOVE KNJIGE

SJEĆANJA

DRAMA